

WERINON

UITGAVE VAN DE
HISTORISCHE KRING • NEDERHORST DEN BERG

MAART 2003 • NR 49

Historische Kring Nederhorst den Berg

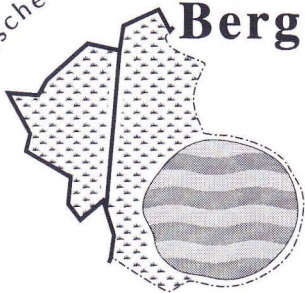
Bestuur	Voorzitter	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GJ NdB, tel. 0294-254152
	Vice-voorzitter	H.J. Veldhuisen, J. van Ruysdaelstraat 1 1394 GH NdB, tel. 0294-253231
	Secretaris	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 BE NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	C. Schoordijk - Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 BE NdB, tel. 0294-253119
	Ledenadministratie	M. Overmars, Turfstekerslaan 4 1394KZ NdB, tel. 0294-254643
	leden	J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394CX NdB, tel. 0294-254309
		R.J. Verkaik, Pieter de Hooghlaan 24 1394 GK NdB, tel. 0294-254317
Redactie		G.J.M. Baar, Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368
		T. Griffioen, Kuijerpap 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106
		J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
Digitale bewerkingen		A. van der Velden, Jan Steenhof 39 1394 GA NdB, tel. 0294-252018
Ontwerp Omslag		Piet Griffioen
Lidmaatschap		€ 12,50 per jaar Bankreknr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg
Informatie en documentatie		Maandagavond van 19.30 tot 21.30 uur Bovenverdieping, Sporthal De Blijk.
E – mail Internetadres		hkndb@hetnet.nl www.historischekring.nl

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

maart 2003, nummer 49

jaargang 13

opgericht januari 1988

Inhoud

Mededelingen en Berichten		2
Van de kaart	Ruud Verkaik	10
De geheimen van Nederhorst den Berg Tijdreizen in een familieverleden	Peter Spruijt	11
Er wasch eens...de oorlog (2)	Monique Klarenbeek	21
Schommelen in de vijftiger jaren	Gerard Baar	29

Foto omslag

De molen van de Blijkpolder?

Collectie HKNdB

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

PROGRAMMA 2003

- Dinsdag 8 april 2003: “Kunst of kitsch”. De heer C.C. de Jong, conservator van het Westfries Museum in Hoorn, zal hierover vertellen en van ingebrachte voorwerpen beoordelen of ze vallen onder kunst of kitsch.
- Vrijdag 23 mei 2003: Zomerexcursie. Bezoek aan de tuinen van kasteel Sypestein in Loosdrecht, aanvang 19.00 uur, met rondleiding van de tuinvrouw Henny van de Wilt. Zij verzorgde ook de dialezing in februari dit jaar.
- Begin oktober 2003: Lezing met dia’s “Boerderijen in Nederhorst den Berg” door Els van Damme.
- Expositie “Boerderijen in Nederhorst den Berg”, 24/25/26 okt. 2003 in De Bergplaats.

Schrijverscursus

Bij voldoende belangstelling willen wij in het najaar een cursus organiseren voor *het schrijven van een historisch artikel*. Interesse? Bel voor inlichtingen en/of meldt u aan vóór 1 juni 2003 bij het secretariaat, mevr. A.M.E. Baar tel. 251804 of Jan Baar tel. 254309.

SCHENKINGEN

- Foto Jaap Scherpenhuijsen bij de brandweerkazerne aan de Dammerweg met oude brandspuit - D. Bouwer-Scherpenhuijsen
- Militair zakboekje Joh. D. Boelhouwer 1886 en 2 nota's - Fam. De Bruin (in bruikleen)
- Vier schriften met aantekeningen en beschrijvingen (1972/1973) van Wim van Diermen - Zorgcentrum De Kuijer
- Stichting Economisch-Technologisch Instituut voor Zuid-Holland: De Horstermeerpolder. Een verkenning van mogelijkheden, 1973. - Jan Brinkers
- Stichting Economisch-Technologisch Instituut voor Zuid-Holland: De Horstermeerpolder. Een inventarisatie van de bedrijvigheid, 1978 - Jan Brinkers
- Map met correspondentie, etc. betreffende Bestemmingsplan Spiegel- en

Blijkpolder, 1983/1989 – R. Nelis.

- Foto's Zomerspektakel 2002 – Jan Baar
- Utrechtse Biografieën. De Vechtstreek. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende mensen uit de Vechtstreek – Jan Baar
- Nederhorst, daar komt geen einde aan - zaterdag 1 september 2001, 4 posters – P. Vos
- Wandelen. De weilanden en de caravans langs de Vecht. Trouw 24 juli 2002 – R. Struiving, Hoorn
- Rekening 2000. Gemeente Nederhorst den Berg. Jaarverslag, Balans met toelichting, etc. – Tineke Franssen, Loosdrecht
- Bouwtekening en bouwcorrespondentie Pius X Kleuterschool - Jozefschool
- Promotiekaart N.M. Blankendaal "Nederhorst den Berg nogmaals" – H.v.d.Linden
- Hans Keller/Hans Samson - "De Plek", 't Hemeltje. Ir. A.A. Mussert en het Hilversumskanaal – Elsevier, 14 mei 1988 – M. Theunissen
- Fietsbelastingplaatje – J. van Asselt
- Foto C. de Bree, onderwijzer School met de Bijbel, overleden 29 okt. 1934 – T. v.d. Kemp

Van Jan Pos

- Aktie Noord-Ierse kinderen in Nederhorst den Berg. Pax Christi Kinderhulp, 8 – 28 aug.1988. Foto met handtekeningen
- Kledinglijst Vrijwillige Brandweer 1974
- Brandweer Nederhorst den Berg. Jaarverslag 1979
- Woningbouwvereniging Goed Wonen 75 jaar
- J.C. Verburg – Wegrace op motoren. Alkenreeks 160, Alkmaar. Paul Lodewijkx, Martin Mijwaart, Jan Thiel – Jamathi (kopie)
- Twee foto's Paul Lodewijkx op Jamathi, Assen 1986
- "Het davert in het oosten". Krantenartikel Paul Lodewijkx op Kawasaki 250 cc
- Fotopagina Assen 1968. Paul Lodewijkx nr 8. (p.27)
- Sport 1968. "Weekend van de valpartijen". Artikel met foto's
- "Wat nu MRTN?". Tekst en foto aangaande prijsuitreiking Paul Lodewijkx, 1968

Als U iets bezit wat betrekking heeft op de geschiedenis van Nederhorst den Berg en haar inwoners in de ruimste zin van het woord en U vindt, dat het niet alleen de moeite waard is om te bewaren, maar ook dat het ter beschikking komt van iedereen, die geïnteresseerd is in de geschiedenis van Nederhorst den Berg, dan bent U bij de Historische Kring aan het juiste adres !!!

Uw bezit verdwijnt dan niet in een of ander particuliere verzameling, maar is voor iedereen op elk moment beschikbaar ter inzage, bezichtiging of bestudering en kan zo een bijdrage leveren in het bestuderen en vastleggen van de geschiedenis van Nederhorst den Berg.

Wij slaan Uw schenking op in ons archief met een beschrijving en de naam van de gever. Ook wordt de schenking in Werinon vermeld, (zie hierboven). Elke keer is het weer een zeer gevarieerde lijst!

U kunt uw schenking zelf komen brengen in onze werkruimte op de bovenverdieping van sporthal De Blijk, maar U kunt natuurlijk ook contact opnemen met Ruud Verkaik of Jan Baar.

LITERATUUR

- R.J. Verkaik – Een ansicht uit het verleden. Een keuze uit eigen collectie.
- Joost Jansz. Beeldsnijder – Kaart van Noord-Holland 1608. Herdruk in fascimile (Canaletto/Repro Alphen aan de Rijn)
- Hein Röling – De Hollandgänger. Buitenlandse arbeiders in vroeger jaren. In: De Proosdijkoerier, (De Ronde Venen) sept. 2002
- Hans Galesloot – Mevrouw Majesteit. Roman over het leven van Koningin Juliana (Arena)
- Chris Will – Sterk water. De Hollandse Waterlinie
- Paul Vesters (red.) – De Stelling van Amsterdam. Harnas voor de hoofdstad
- Pauline Micheels – De Vatenman. Bernard van Leer (1883-1958) (Contact)
- Christian Bertram – Noord-Hollands Arcadia. Noordhollandse Buitenplaatsen in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale Atlas Noord-Holland. (Canaletto Alphen aan de Rijn, Eu 34,-)
- Agrarische Vereniging Vechtvallei – Boerenatuurroutes Vechtvallei. Folder met routebeschrijving van de Boerenlandroute en de Plassenroute

EXPOSITIES

- *Kerkehervormer Jan Hus, voorloper van Comenius* – Comenius-museum Naarden, t/m mei
- *Langs oevers en over dijken* – Kasteel Groeneveld Baarn, t/m 31 aug.
- *Meteorieten. Brokken uit de hemel* – Geologisch Museum Hofland, Laren
- *De historie van Maarssen, Vecht en buitenplaatsen* – Museum Maarssen, bij het Gemeentehuis

OPROEP 1 : DOKA

Wie is er in het bezit van een donkere kamer en wil voor de Historische Kring bij gelegenheid enig foto-ontwikkelingswerk verrichten? Reacties graag bij Ruud Verkaik.

OPROEP 2 : REDACTIEWERK WERINON

Voor ons tijdschrift Werinon zoeken we iemand die vaardig is met de computer en ieder kwartaal enige tijd beschikbaar heeft. Het gaat om assistentie en iemand die in geval van nood, het corrigeren, samenstellen en opmaak van ons blad van mij kan overnemen. Tineke Griffioen, Kuijerp pad 6, tel. 254106 wil er graag meer over vertellen als u voor deze klus interesse heeft.

MAQUETTE WILLIBRORDKERK

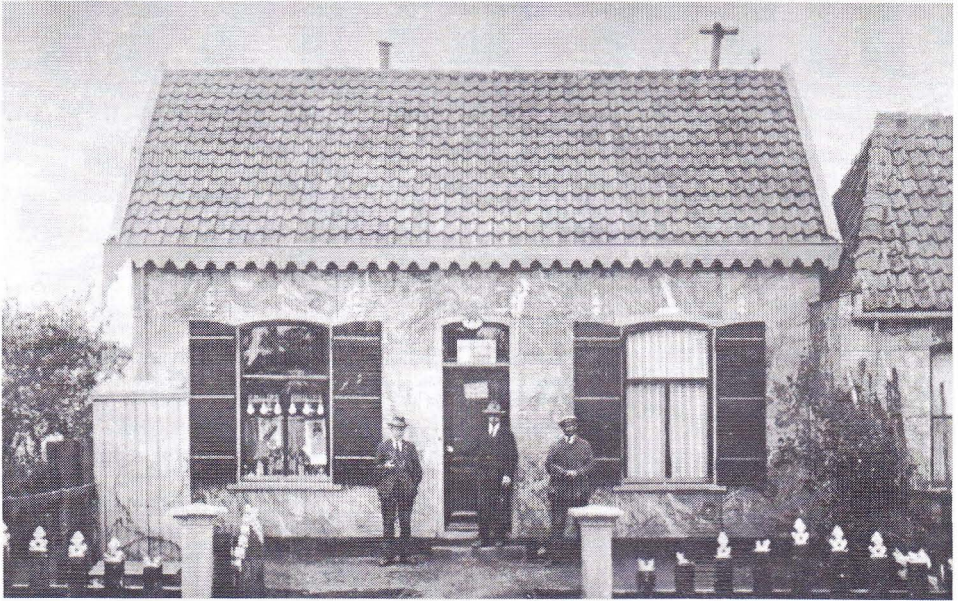
Vorig jaar voltooide Herman van der Linden een maquette van de eeuwenoude Willibrordkerk op de heuvel, waaraan hij zo'n vier jaar gewerkt heeft.

De bouwtekening voor dit schaalmodel is gebaseerd op de bouw-tekeningen van Monumentenzorg. Hout en geperst karton zijn de voornaamste materialen, waaruit dit fraaie bouwwerk is opgebouwd. Tot in detail is de kerk nagebouwd op een schaal van 1:75. Zo zijn bijvoorbeeld het glas-inloodraam van de freules Warin, de torenhaan, de klok en de "Januskop" duidelijk te zien.

Ook hier zal met passen en meten de meeste tijd zijn versleten. Het resultaat is er naar.

Hopelijk is er binnen niet al te lange tijd gelegenheid voor bezichtiging van dit bijzondere werk te vinden.

WIE WEET WIE, WAAR EN WAAROM ?

Deze keer een foto, waarvan het origineel ons geschonken is door Mevr. B. van Leeuwen- van Huisstede. Deze woning stond in de zogenaamde Booybuurt, een buurtje aan en achter de Overmeerseweg, daar waar nu het Politiebureau is. (Zie Werinon 41, "Van de kaart"). Graag zouden we iets te weten willen komen over het huis en de bewoners en wie dit winkeltje met Philipslampen dreef. Ook de drie personen voor de winkel mogen uit de anonimiteit komen.

Reacties bij Ruud Verkaik, tel. 254317 De foto in Werinon 48 riep verschillende reacties op. Sommigen dachten aan een Koninginnedagoptocht, maar in dit geval gaat het om een allegorische optocht ter ere van het 25-jarig regeringsjubileum van Koningin Juliana op 5 september 1973. Een en ander werd natuurlijk georganiseerd door de Oranjevereniging. Het was een verrassend grote optocht. Voorop reed de nieuwe brandweerauto, gevolgd door de fanfare van Crescendo met drumband en daarachter een groot deel van de verenigingen van Nederhorst den Berg en enige middenstanders. Op de afgedrukte foto staat mevr. Verkaik-Molenveld met de kinderen Stella

en Renata van A.L. Verkaik, verzekeraar aan de Middenweg. Daarachter rijdt de prachtig versierde wagen van bakkerij C.H. van der Linden ook van de Middenweg. Om 17.00 uur werden de prijzen uitgereikt door wethouder Gerla in het Jeugdgebouw. De eerste prijs voor individuele deelname werd gewonnen door Bakkerij C.H. van der Linden, de tweede was voor A.L. Verkaik en de derde voor Gerrit Bergman.

In de categorie "Groepen" legde de "Bergse Speeltuinvereniging" beslag op de eerste prijs, gevolgd door de Ponyclub "Nederhorst den Berg" en Hengelsportvereniging "De Toekomst".

Hartelijk dank voor alle reacties!

FILM "NEDERHORST DEN BERG ANNO 2001"

De grote zaal van 't Spieghelhuys was stampvol bij de première van de documentaire "Nederhorst den Berg anno 2001. De laatste maanden van een gemeente", op 22 november 2002

Ook de vertoning in Zorgcentrum De Kuijer op vrijdag 24 januari trok veel belangstelling. De reacties waren lovend.

Inmiddels zijn er al zo'n 200 videobanden van dit unieke historische document verkocht. Voorlopig blijven de banden voor € 15,-- in de verkoop bij Drogisterij "Elysa" in de Brugstraat en op maandagavond van 19.30 tot 21.30 uur bij de Historische Kring op de bovenverdieping van Sporthal De Blijk.

De eerste serie banden is geleverd zonder omslaghoes of met een gelegenheidshoes. Als U de mooie echte omslag alsnog wilt hebben, kunt U deze gratis bij bovenstaande adressen afhalen.

SCHILDER B. BROBBEL

In Werinon 42 staat de aquarel "Horstermeer" (1946) van B. Brobbel afgebeeld, waarop o.a. de Herberg, het gemaal in Overmeer, de Meerlaan en de verdwenen Drecht te zien zijn. Een foto van het origineel van deze aquarel zit in de Provinciale Atlas in het Rijksarchief Noord-Holland (RANH) te Haarlem.

Het naslagwerk van Scheen vermeldt over deze schilder onder andere: Bonefacius (Bob) Brobbel, geboren te Vlaardingen in 1907, woonde en werkte aldaar. Vanaf 1936 woonde en werkte hij in Hilversum.

Onlangs verwierf een van onze leden een prent in zwart-wit van Brobbel en wel de “R.K. kerk in Nederhorst den Berg” uit 1937.

Het is mogelijk, dat er zich hier en daar nog meer werken van Brobbel uit Nederhorst den Berg en omgeving bevinden. Ook zijn er misschien wel mensen, die iets meer van deze schilder weten.

Als U ons hierover iets kunt vertellen, dan vernemen wij dat graag. Reacties naar Jan Baar.

HET JAAR VAN DE BOERDERIJ

Meer dan de helft van alle boerderijen, die voor 1940 nog in Nederland stonden, is gesloopt. Sinds 1940 zijn meer dan 100.000 historische boerderijen verdwenen, monumentaal of niet. Voor goed verloren voor ons agrarisch erfgoed, voorgoed verloren voor het landschap, voorgoed verloren voor het platteland. Ook begint het besef te groeien, dat het historisch landschap en de groene omgeving van monumenten belangrijk zijn.

Ook in Nederhorst den Berg is er veel veranderd op dit gebied. Boerderijen zijn verdwenen, vervangen of niet meer als zodanig in gebruik, de omgeving is sterk veranderd, nevenbedrijven zijn ontstaan en de boer is soms deeltijdboer.

Om de bewustwording van deze ontwikkeling te bevorderen, om na te denken over hoe hier mee om te gaan en om te onderzoeken of er iets aan te doen is, is het jaar 2003 door een aantal monumentenorganisaties uitgeroepen tot het Jaar van de Boerderij. Het hoogtepunt van de activiteiten zal liggen in de maanden mei en juni. U kunt hier meer over vinden op *www.jaarvandeboerderij.nl*.

De Stichting “Tussen Vecht en Eem”, de overkoepelende organisatie van Historische Verenigingen in Gooi- en Vechtstreek, heeft de boerderijen tussen Vecht en Eem zoveel mogelijk geïnventariseerd.

Ook in Nederhorst den Berg zal dit jaar aandacht geschonken worden aan dit Boerderijenjaar. De HKNdB organiseert een expositie en er zal een themanummer van Werinon verschijnen. Verder staat er een lezing op het programma, wordt er een boerderijenfietsocht in elkaar gezet en zal een fotowedstrijd georganiseerd worden.

EXPOSITIE

Bij gelegenheid van het Jaar van de Boerderij organiseert de HKNdb een tentoonstelling met als onderwerp *“Boerderijen in Nederhorst den Berg”*.

De expositie wordt gehouden op **vrijdag 24 oktober, zaterdag 25 oktober en zondag 26 oktober in De Bergplaats** aan de Kerkstraat.

Mocht U iets hebben, dat voor de expositie gebruikt kan worden, dan kunt U contact opnemen met Ruud Verkaik, Pieter de Hooghlaan 24, tel. 254317. Te denken valt aan: documentatiemateriaal, foto's, gereedschap, etc., etc..

FOTOWEDSTRIJD

Bij gelegenheid van het Jaar van de Boerderij willen we een fotowedstrijd organiseren met als thema: “Boerderijen in Nederhorst den Berg. Leven, werken en wonen”. Alles wat ook maar enigszins met dit onderwerp te maken heeft, kan hiervoor in aanmerking komen. Mogelijk worden er op deze manier nog beelden vastgelegd, die over een aantal jaren niet meer gemaakt kunnen worden.

De ingezonden foto's zullen geëxposeerd worden op de expositie in oktober. Een deskundige jury zal de foto's beoordelen en bepalen welke in de prijzen vallen.

In het juni-nummer van Werinon zal er meer over het reglement van deze fotowedstrijd bekend gemaakt worden. Ook in “De Brug” zal hierover bericht worden.

Inlichtingen bij Jan Baar

Contributie 2003

Bij deze uitgave van Werinon vindt u de acceptgirokaart voor de contributiebetaling van 2003. De penningmeester ziet uw overschrijving graag spoedig tegemoet. Alvast hartelijk dank voor uw medewerking.

Kopij voor het volgend nummer van Werinon graag voor 15 mei inleveren bij de redactie.

VAN DE KAART *(foto op de omslag)*

Ruud Verkaik

De molen van de Spiegelpolder aan de Dammerweg.

Deze keer geen kaart, maar een foto, althans een kopie ervan. Het origineel zit in de collectie van de heer J.L. Mulder in Alphen aan de Rijn.

De foto komt uit een lederen mapje met opdruk "SOUVENIR", 5 augustus 1896. In dat mapje zaten waarschijnlijk 8 foto's, geplakt op karton in een rood kader. Inmiddels zijn vier van de foto's bekend. Ze zijn allemaal genomen vanaf een boot, maar bij welke gelegenheid ze gemaakt zijn is tot nog toe niet achterhaald. Ook weet niemand hoeveel van deze mapjes er gemaakt zijn en in omloop gebracht.

De vraag, die gesteld werd was: "Is dit de molen van de Spiegelpolder, die gestaan heeft op het huidige perceel Dammerweg 81". Van deze molen zijn bij ons geen andere foto's bekend, dus vergelijken is moeilijk. De afstand van de molen tot aan de weg komt wel overeen met de afstand van het huidige woonhuis, dat op de fundering van de molen gebouwd is, namelijk zo'n 12 meter.

De polder erachter en de Reevaart ervoor wekken ook de indruk, dat dit de Spiegelpoldermolen is. Op de afbeelding is de molen nog volop in gebruik. Hij heeft dienst gedaan tot 1905. In dat jaar werd er een dieselmotor in geplaatst. De schuur naast de molen is waarschijnlijk een hoepelbuigerswerkplaats, gezien de tenen en de hoepen ervoor. Achter de schuur ligt ook nog een berg schillen. De polder bood genoeg materiaal voor deze bijverdienste.

Hoepelbuigersbazen in de eerste jaren van de vorige eeuw waren o.a. J. Franssen, Streefkerk, Van Emmerik en H. Pos. Misschien is dit wel de hoepelbuigerij van Franssen, want in het "Prentenboek van Nederhorst den Berg" staat op pagina 33 een foto van het onderstuk van de watermolen, genomen in de richting van het dorp. Daarop zijn de schoorsteen en het stenen gebouw van Wasserij "De Vechtstroom" van Franssen te zien. Naast deze waterrij stond tot de helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw de laatste hoepelbuigersschuur van Nederhorst den Berg.

Het huisje links van de molen staat er ook niet meer. Op die plek is in 1937 een dubbel woonhuis gebouwd.

In het artikel van Karel Scherpenhuijsen, “De Poldermolen van de Spiegelpolder”, in Werinon 3 staat ook, dat met de komst van de dieselmotor de bovenbouw van de molen geheel verwijderd werd, evenals de vaste houten brug in de Dammerweg. Op de foto links is duidelijk een soort van houten leuning te zien.

Hoe het ook zij, alles wijst erop, dat deze foto een foto is van de Spiegelpoldermolen.

Wij houden ons aanbevolen voor meerdere gegevens over foto en molen. Mocht het zo zijn, dat dit niet de beoogde molen is, dan hebben we nu toch een mooie afbeelding op de omslag van Werinon.

GEHEIMEN VAN NEDERHORST DEN BERG TIJDREIZEN IN EEN FAMILIEVERLEDEN

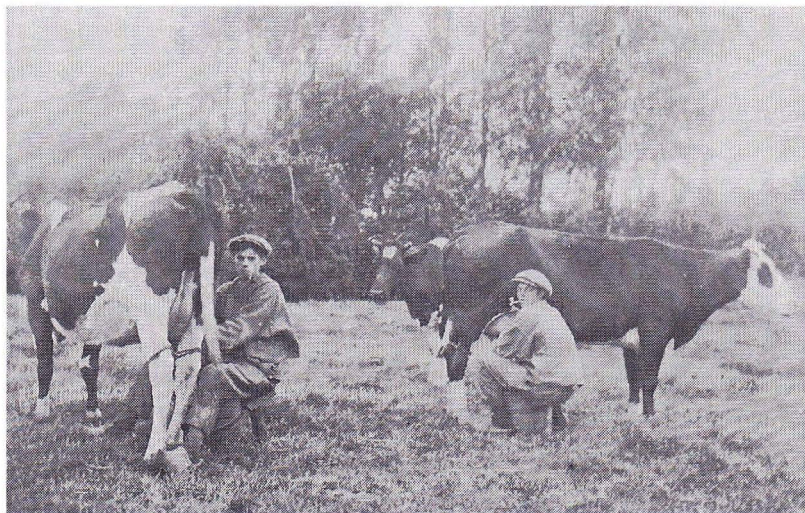
Peter Spruijt

Lang voor de historische moord op het dorpshart met de sloop van de Vechtbrug en het dempen van de Reevaart, leefde Nederhorst den Berg in een gouden tijd, aan het einde van de wereld. Op het kasteel heerste de baron over het dorp en achter de weilanden schemerden diepe plassen vol monsters. Op de Vecht voeren ‘s nachts grote geheimzinnige schepen heen en weer. En ‘s zondags slokte de grote kerk massa’s mensen op, verstijfd in deftige kleren, die na een uur weer snel wegfietsten. Het was een wereld van geheimen en synoniem aan mijn kindertijd. Omdat mijn vader er opgegroeid was en nog overal in het dorp familie en bekenden had, gingen wij elk jaar op vakantie naar ‘den Berg’. Mijn klasgenoten gingen naar Bakkum, Drente of Spanje. Ik ging altijd naar Nederhorst den Berg. Vanuit de Amsterdamse Dapperbuurt een wereldreis. Voorbij Weesp, over de Vechtbrug begon de ‘route de soleil’ naar de gouden wereld.

Mijn beelden dateren van eind jaren 50 en begin jaren 60. Achter de bewuste beelden en herinneringen zit de magie, het geheim van mijn jeugd,

en de geheimen van mijn vader en mijn voorouders. De magie is inmiddels verpakt in anekdotes, wat foto's en de geheimen zijn zoekgeraakt. En ik zie alleen nog maar de buitenkant van een dorp waar mijn beelden omheen cirkelen. Vaak heb ik er gewandeld om de beelden terug te zoeken die ik er verloren heb. Maar wat ik terugkreeg was ergernis over de gedempte Reeveart, puisterige villa's, nieuwe woonwijken en de boerderijen van mijn voorouders die omgebouwd waren tot luxe woonboerderijen voor nieuwe miljonairs.

In mijn tijd was het een dorp waar de auto's nog opvielen en iedereen fietste. Zoals het Rommeldam van Toonder, compleet met het kasteel van Bommel en grootgrutter Jan Schoordijk in zijn bestelwagen. Het rook er naar gras en hooi, koeienstront, verse melk, room en uivet. Koeien melkten ze met grote harde handen die van binnen heel zacht waren. Hooien ging met paard en wagen. Zwetend liep je op klompen in de bloedhete zon achter de wagen aan om het laatste hooi erop te prikken, met daarna bruine Exota als 'hooibier'. De zon scheen altijd, omdat je niet merkte dat het regende als je boven in de hooiberg of in de stal en de kippenschuur speelde. We logeerden bij ome Kees, die altijd grappen maakte. Een straal melk in je gezicht als je niet uitkeek, altijd fantastische verhalen, voordat zijn vrouw hem mopperend kwam halen.

Herman en Jan Spruijt, zonen van Giel, aan het melken.

Ome Kees was de neef van mijn vader, maar het waren eigenlijk broers. Mijn vader was als wees van 4 jaar door het gezin opgenomen toen binnen één jaar zijn beide ouders gestorven waren. Zijn broers en zuster gingen naar andere ooms en tantes. Het gezin versplinterde en de wonden zouden nooit meer dichtgroeien. In de laatste jaren van zijn leven kwamen de beelden terug. Mijn vader kon nooit met droge ogen vertellen hoe hij als kleuter het erf opliep van zijn toekomstige pleegouders. Zo ontdekte ik dat achter mijn beelden van de gouden tijd een zwarte wereld schuilde van onpeilbaar verdriet. Ik hoorde bij de naoorlogse generatie voor wie de zwarte verhalen nauwkeurig verzwegen werden. Ook mijn vader had de weg gekozen van hard werken om de zwarte spoken eronder te houden. Maar opeens lukte het niet meer en gingen de verhalen stromen. Door de verhalen van mijn vader raakte ik verzeild in de familiegeschiedenis en ik fietste begin 70-er jaren vaak naar Den Berg om de archieven door te spitten en de toen nog levende familieleden te interviewen. Ik werd een tijdreiziger en kwam terecht in de achterkant van de tijd waar de dood elke dag aan tafel zat en alles aankwam op overleven.

De naam Spruijt komt al eeuwen voor in de regio. Midden 18^e eeuw vestigde Machiel Spruijt zich in Nederhorst den Berg, waarschijnlijk vanuit Vinkeveen. Hij stierf in 1779. Zijn zoon Hendrik (1770-1840) werd drie keer weduwnaar. Zijn oudste zoon Johannes (1815-1888) nam het bedrijf van zijn vader over. Hij trouwde met Alida Borst (1828-1901) en kreeg 13 kinderen waarvan er 6 jong stierven. Het verhaal wil dat hij een zware boete kreeg, omdat hij gevallen van MKZ niet gemeld had.

Het einde van de 19^e eeuw bracht belangrijke veranderingen voor de boeren. Het kleinschalige gemengde boerenbedrijf, gericht op de lokale economie, redde het niet en ging ten onder in de nieuwe economie waar de internationale markten en de behoeften van de steden de toon aangaven. Keuterboeren werden gedwongen industrieboeren te worden met alleen melkvee. Boerenzonen zonder toekomst trokken naar de stad en werden melkboer. De opkomst van de industrieboeren ging samen met de katholieke emancipatie. Na de reformatie bleven veel boeren de katholieke moederkerk trouw. De 12^e eeuwse dorpskerk was hun afgenomen en ze

moesten nu in Ankeveen kerken, in een soort schuilkerk. Eerst in 1811 kwam er een schuurkerkje aan de Voorstraat. Pas eind 19^e eeuw kregen ze de gelegenheid een grote eigen neogotische kerk te bouwen, als teken van hun groeiende invloed en rijkdom. Mijn overgrootvader schonk de doopvont aan de kerk en mijn grootvader Jan Spruijt werd er in 1860 als eerste gedoopt. Voor het eerst gingen alle kinderen naar school. Mijn vader kreeg er een kinderbijbel voor 'bijzondere verrichtingen in de catechismus'. Een kleine groep van grote katholieke boeren slaagden erin het hele eiland in bezit te krijgen. Ze consolideerden hun bezit door strategisch te trouwen. Trots lieten ze zich fotograferen in Amsterdam met hun gouden sieraden, vrouwen met witte kappen, mannen met ooring. In de nieuwe 20^e eeuw zou het snel gedaan zijn met hun macht en invloed, door de opkomende burgerij, de 'rooien', erfeniskwesties en de nieuwe economie. Op dit moment heeft vrijwel niemand van de oude katholieke boerenfamilies nog een boerderij.

Achter de boerderij van Giel Spruijt, tweede van links Jan Spruijt.

De kinderen van mijn overgrootvader Johannes Spruijt trouwden met andere belangrijke boerenfamilies zoals Bak, Nieuwendijk, Versteeg, van der Manden en Hesp. Johannes had drie zonen: Klaas, Jan en Giel. De

oudste, Klaas (1858-1927), trouwde met Nel de Boer en kocht een boerderij in de Noordpolder in Muiden. De jongste, Giel (1863-1948), trouwde met Marie Verkleij en nam de boerderij van zijn vader over, die tot overmaat van ramp afbrandde, nadat kinderen met vuur speelden. De boerderij was gepacht van de baron met het recht om de pont naar Nigtevecht te varen. Hij kreeg 14 kinderen, van wie er maar liefst 10 jong stierven. De dood was kind aan huis in de vorm van tyfus, tbc, fatale stuipen en koorts. Er waren regelmatig periodes dat hij het leven niet aankon en zijn vrouw het werk moest doen. Mijn vader vertelde dat hij dan dagenlang op een houtje sneed. De middelste, Jan (1860-1902), trouwde met Grietje Versteeg (1862-1903). Hij werd melkboer in Amsterdam en daarna boer op de Herengracht in Muiden. Zij kregen 8 kinderen, van wie er vijf jong stierven. Eén van de drie overlevers was mijn vader. Hij groeide op als wees bij de zuster van zijn moeder, Matje Versteeg, die getrouwd was met Jan Schoordijk. Haar vader, Piet Versteeg, had ook een grote boerderij op het eiland. Volgens mijn vader was hij niet zakelijk genoeg, het was er altijd gezellig. Dan redde je het niet. Hij kocht een kleine boerderij op de Hinderdam en zijn zoon Toon nam het bedrijf over.

Kees Schoordijk van de Hinderdam (links) met Piet Spruijt, zijn vrouw en zijn zoon Peter.

Mijn vader kocht in 1924 een melkzaak in de Amsterdamse Dapperbuurt. Achter de winkel, in de kleine donkere woning met alkoof en een bedstee, was hij trots op zijn zaak als een zelfstandige boer. Zijn levensmotto was eigen baas te zijn en geen knecht. Het was een echte buurtwinkel; alles op de pof en innig contact met de klanten. In de buurt hadden meer neven een melkzaak. Het was een zwaar leven, met een grote kan losse melk op smalle Amsterdamse trappen met hier en daar een klant. Op hun bakfiets kriskrasten ze de stad door 's morgens om vijf uur en kwamen elkaar herhaaldelijk tegen voor een praatje. Het waren stadsboeren. 's Zondags pronkten de vrouwen in de kerk, ze werden nooit Amsterdammer, op verjaardagen (vier melkboeren op een rij) werd over koeien gesproken en familie in het dorp. De oorlog overleefden ze goed, dankzij hun familierelaties. Later zouden ze zich verzetten tegen de tijdgeest die de tradities van kerk en boerderij verpulverde en hun kinderen vaak een ongewenste richting uitstuurde. De toenemende welvaart, die de waarden van het verleden met veel geld afkocht, zou hun voorgoed in verwarring brengen. In hun hart bleven het boeren en ze bleven de boerderij missen, zoals een emigrant kiest voor een nieuw vaderland, maar altijd terugverlangt naar het moederland, het landschap van de jeugd.

De heimwee naar het moederland was voor mijn vader niet alleen verbonden met het leven op de boerderij, maar ook met de gezelligheid van de vastenavonden bij Toon Versteeg met de koeken van tante Aal en de gezamenlijke maaltijd na de vele begrafenissen. In die tijd was de dood nog een deel van het leven en gast aan tafel. Er waren zoveel doden, dat elke begrafenis een manifestatie van leven werd. Altijd eindigden de begrafenissen met een maaltijd en een stevige borrel. Maar de dood zat ook mijn vader op de hielen. Zijn lievelingsbroer Gerrit stierf op 16-jarige leeftijd. En hij zou twee keer weduwnaar worden. De laatste keer in 1961 van mijn moeder en de begrafenis eindigde zoals vanouds met een maaltijd en een borrel... Het leven moest verder. Maar welk leven? Hard werken, de dood ontkennen omdat je toevallig sterker was dan je 5 broers en zusters die het niet redden, vergeten door er niet over te praten? Dat lukte niet meer. En ook de ouderwetse gezelligheid was niet langer vanzelfsprekend, toen zijn generatie langzaam uitstierf.

Toen mijn vader moeilijker kon lopen en vergeetachtiger werd, begin jaren 80, nam ik hem regelmatig mee naar Nederhorst den Berg. Als patriarchen zaten ze voor de boerderij, ome Kees en mijn vader. Ze hadden het nergens over, over het weer, de koeien, de kippen. Ze waren de laatsten van hun generatie. Ook zwijgend wisten ze wat de ander bedoelde. Als ik naar verhalen vroeg, kwamen dezelfde thema's steeds terug: de verloren jeugd, de strenge hardvochtige vaders, bepaalde familievetes, het zware leven en het harde werken. En dan als een warme golfstroom: de moeders. De levengevende, koekenbakkende, warme, goedge oermoeders; in de gedaante van moeders, grootmoeders, tantes, echtgenotes, dochters en schoondochters. De twee trotse oude boeren uit Nederhorst den Berg op hun bankje, verlangden naar hun moeder..

De oudere broer van mijn vader, mijn oom Jan, was bij zijn oom Giel terecht gekomen. Hij had het minder getroffen. Het gezin werd geteisterd door de vele overlijdensgevallen en mijn oom moest hard werken en de pont bedienen. Na een mislukte poging om hem in het klooster te laten treden is hij altijd boerenknecht gebleven in Weesp in een gezin waar hij zich thuis voelde, met de boerin die voor hem een soort moeder was. Zijn hele leven verzamelde hij de bidprentjes van de familie, die ik van hem erfde. Het boek met de bidprentjes is een galerij van gebroken levens, een Hollands Dodenboek met de geheimen die in het graf verdwenen zijn. Bijzonder zijn de bidprentjes met de gedichten van broeder Paternus Versteeg, een broer van mijn grootmoeder Grietje Versteeg. Mijn vader kende die gedichten uit zijn hoofd. Voor hem waren de gedichten gestolde herinneringen met daarin het beeld en het verlangen naar zijn moeder. Zelfs op het eind van zijn leven, toen hij niet meer voor zichzelf kon zorgen, reciteerde hij foutloos uit zijn hoofd het gedicht op het bidprentje van zijn moeder uit 1903, met trillende stem, terwijl de tranen in zijn ogen schoten:

'k Breng allen thans een blijde groet, Nu ik van 't stof ontheven, Bevrijd van smart en tegenspoed, In rust en vreê mag leven. U groet ik eerst mijn kindertal, God heeft u mij gegeven, Gij waart op aard, mijn vreugd, mijn al, Blijft steeds voor Jezus leven,... Steevast volgde dan het gedicht op het bidprentje uit 1913 van zijn broertje Gerrit, dat op 16-jarige leeftijd aan tbc stierf in Muiden, eenzaam in een tent op het erf omdat zijn ziekte

besmettelijk was: *Nu Gerardus is verdwenen, En zijn naam hier voor mij staat, Voor Gods oordeel is verschenen, Waar een ieder henegaat, Wil ik ook mijn aandacht wijden, Aan hetgeen hij ondervond, Aan de smarten en het lijden, Dat hem Jezus overzond, Hij was immer zoo geduldig, Nooit ontsnapte hem een klacht, Zoo langdurig en veelvuldig, Zoo bij dag als ook bij nacht,...*

Jan Schoordijk en Matje Versteeg met kloosterzuster.

Met de sloop van de Vechtbrug en het dempen van de Reevaart, is niet alleen het dorpshart vernield, maar is ook symbolisch het verleden afgesloten. Streep eronder. Alle oude boeren van vroeger zijn dood, de

doden zijn begraven, de graven zijn verdwenen en fotoboeken geven een nostalgisch beeld van het verleden zoals we het graag zien: een gouden tijd waarin alles beter en gezelliger was. Ook ik koester mijn gouden tijd, toen Nederhorst den Berg voor mij het beloofde land was. Maar achter die gouden spiegels ligt een verleden dat onzichtbaar blijft, als je niet door de spiegel heen kijkt. Achter de spiegel is een magische wereld waar de dood aan tafel zit en dagelijks mee eet. Waar de pastoor een wonderdoener is. Waar goedigheid en gezelligheid vaak dienen om een harde werkelijkheid letterlijk te vergoelijken, omdat persoonlijke aandacht en ruimte voor emoties gewoonweg niet bestaan. Waar karakters worden ingedeeld in familienamen en conflicten generaties lang doorgaan. Een wereld waarin de komst van elektra, de radio en de fiets het sociale leven grondiger zou gaan veranderen, dan de auto, de televisie en de computer in onze tijd. En waar ook de elite van baron, pastoor en rijke boeren definitief hun invloed en macht zou gaan verliezen aan de burgerij. Er lopen figuren rond die in onze wereld allang opgenomen zouden zijn in een inrichting. Zelfs Frederik van Eeden loopt er rond met zijn broodkar uit Walden, als profeet van een nieuwe tijd (in de Horstermeer was een dependance van Walden). Overleven in deze wereld is een strijd op leven en dood en er verder niet veel over nadenken of erover praten. Het zicht op het leven wordt gewonnen uit de ogen van de dood. Het is een wereld die we tegenwoordig kennen van indringende tv-documentaires over landen in Afrika en Azië, en die we wegzappen met onze afstandsbediening, net zoals we ons kunnen afsluiten voor de belevingswereld van onze voorouders. We zien liever onszelf terug in de spiegel van de geschiedenis, dan die vreemde ondoorgrondelijke ander in een duister verleden, achter de spiegel. Maar misschien beïnvloedt deze duistere wereld, juist in zijn verborgenheid, ons meer dan de bewuste wereld van de spiegelbeelden die we zelf denken te regisseren. En worden duistere oeroude patronen van boerentrots, 'moederverlangen' en hoe men omgaat met kinderen en de dood, generaties lang doorgegeven in een familie en krijgen ze bij elke generatie nieuwe vormen. Familiegeheimen als oude wijn in nieuwe zakken, tot op de dag van vandaag.

De ontroering van mijn vader over zijn doden was voor mij de sleutel om een blik te werpen achter de spiegel. Het is jammer dat mijn vader

mijn zoontje Machiel niet kon meemaken. Hij stierf in 1988 en zou een geweldige opa zijn geweest en mijn zoontje mist een opa. Een paar weken geleden zijn we naar zijn graf geweest, waar hij samen met zijn broer en zuster ligt, na hun dood weer verenigd. We hebben wat kaarsen aangestoken en versierde steentjes neergelegd. Machiel wilde alles weten over zijn opa en hij zei op de terugweg: “nu heb ik toch een beetje opa”. Dit verhaal heb ik dus ook voor Machiel geschreven, de jongste Spruijt vernoemd naar de oudste Spruijt, om de sleutel door te geven... Deze zomer gaan we verder weg dan Spanje; we gaan op reis naar Nederhorst den Berg. Ik zal hem de oude familieboerderij van de eerste Machiel laten zien en de boerderij waar ik op vakantie ging toen ik zo oud was als hij nu. In hem zie ik mezelf weer terug, en begin ik mijn vader te begrijpen. Tijdreizen gaan eeuwig door, maar steeds in rondjes. Rond de berg van Nederhorst den Berg.

Toelichting

In mijn verhaal wil ik laten zien dat geschiedenis niet iets is van monumenten en musea, maar dat het begint in je eigen familie en je eigen jeugd. Je familie en je jeugdervaringen zijn je wortels in de tijd en geven je de mogelijkheid een tijdreis te ondernemen, een ontdekkingsreis naar de achterkant van de tijd. Je komt niet alleen de algemene (politieke/economische/sociale) geschiedenis tegen en de fata morgana's van de tijdgeest, maar ook de ingewikkelder psychologische geschiedenis. Vooral familiegeheimen en bepaalde patronen die van generatie op generatie meegaan, hebben een dominante invloed op mensen en maken veel duidelijk hoe mensen vroeger leefden en dachten. Ik heb door mijn familiegeschiedenis te verbinden met Nederhorst den Berg geprobeerd mensen te laten zien dat mijn geschiedenisbenadering geen ingewikkelde therapie hoeft te zijn of een moeilijke studie, maar een verrassend verhaal waar je je eigen bestaan mee kunt verbinden. En het verhaal draagt bij aan de menselijke (sociale) geschiedenis van Nederhorst den Berg. Ik hoop dat het mensen prikkelt ook in hun eigen familie de sleutel te zoeken, van de ruimte achter de spiegels van hun projecties en beelden.

ER WASCH EENS....DE OORLOG (2)

De witwasserijen in Nederhorst den Berg tijdens de Duitse bezetting 1940-1945

Monique Klarenbeek

Nederhorst den Berg tijdens de bezetting

Na de februaristaking van 1941 arriveerden er enkele joodse onderduikers, die, na ontvangst van op het gemeentehuis vervaardigde nieuwe persoonsbewijzen, als Nederlanders in een wasserij of op een boerderij aan de slag gingen¹³. Hoewel het effect hiervan voor het dagelijks leven beperkt was, was het voor verschillende wasbazen en boerenfamilies de eerste kennismaking met het verzet. De oproep voor krijgsgevangenschap van oud-militairen in april en mei 1943 bracht meer teweeg. Veel dorpsgenoten werden opgeroepen en in mei 1943 was de burgemeester hoofdzakelijk bezig met het schrijven van vrijstellingen voor tewerk-stelling. Er bleken veel mogelijkheden te bedenken om de betreffende mannen uit krijgsgevangenschap te houden. Eén Bergse veteraan bleek allergisch voor uniformen, een ander was zwaar psychisch aangeslagen door de oorlog. In zeer korte tijd had de vrijwillige brandweer er 17 nieuwe leden bij en waren er opvallend veel Bergers onmisbaar voor de voedselvoorziening¹⁴. Anderen doken onder binnen het dorp.

Op 4 juni 1943 werd de baron ontslagen als burgemeester en nam de NSB-burgemeester van Weesp zijn plaats in.¹⁵ Ook deze burgemeester zette zich in voor verschillende dorpsbewoners en verzocht vrijstelling, voornamelijk voor wasserijchauffeurs. Deze informatie krijgt men alleen uit de archieven, de literatuur schrijft hier niets over.¹⁶ Op het gemeentehuis gingen de sabotage en de burgerlijke ongehoorzaamheid gewoon door. Persoonsbewijzen werden vervalst of aangepast en de veldwachter waarschuwde eerst voor hij huiszoeking kwam doen.¹⁷

In de loop van 1943 liep het aantal onderduikers in de waterrijke omgeving van Nederhorst flink op. De vissershutjes tussen het riet, de stapels bloempotjes op de kwekerijen en de wasserijen boden goede schuilplaatsen aan meer dan 200 onderduikers. De onderduikers waren joden, maar

ook veel mannen die aan de tewerkstelling in Duitsland probeerden te ontkomen. Door de aanwezigheid van de onderduikers nam de behoefte aan distributiekaarten en persoonsbewijzen toe. Ook de voedselvoorziening moest aangepast worden. Hierdoor was een deel van de Bergse burgers zeer actief in het verzet¹⁸. Sommige namen duiken steeds weer op, leden van het gemeentepersoneel, de beide dorpspredikanten, enkele boerenfamilies en wasserijfamilies. Tot januari 1945 konden de inwoners van Nederhorst den Berg hun dorpsgenoten min of meer verborgen houden, daarna werd de toegenomen agressie van de bezetter ook in het dorp merkbaar. Op de veertiende van die maand hielden de Duitsers een razzia op zoek naar onderduikers en mannen die in Duitsland ingezet konden worden. Vijfentwintig dorpsbewoners werden opgepakt en drie mensen werden doodgeschoten. Alle afgevoerde mannen kwamen uiteindelijk terug, maar de gebeurtenis maakte zeer veel indruk op de dorpsgemeenschap. *“Zo’n dag vergeet je nooit meer, wij aten spruitjes toen, tenminste, we zouden ze eten. Maar van eten is toen niets terechtgekomen”*¹⁹.

Wasserij “Schoonoord” 1948, locatie Dammerweg.

Uit de gemeentearchieven van Nederhorst den Berg blijkt, dat Duitse vorderingen niet van grote omvang waren. Auto's zijn bijna niet gevorderd. Sommige vrachtwagens werden ingezet bij de voedselvoorziening, maar enkele werden ook verstoep achter het hooi of waar anders mogelijk. Uiteindelijk werden er na de oorlog maar twee vrachtwagens door de gemeente als gevorderd opgegeven, één van het plaatselijk transportbedrijf en één van een wasserij²⁰. De meeste auto's bevonden zich tijdens de oorlog nog ergens in Nederhorst en omgeving. Ook andere vorderingen bleven binnen de perken. Zodra er melding gemaakt werd van een op handen zijnde vordering van brandstoffen, werd de brandstof verdeeld en was er niets te vorderen. Het dorp was in die tijd rijk aan bodemschatten.

In Nederhorst den Berg ontbrak het niet aan groente. Een groot deel van het grasland werd tijdens de bezetting als tuingrond gebruikt en er werd, anders dan voor de oorlog, rogge en tarwe verbouwd. Vooral de aardappel werd op grote schaal verbouwd. De opbrengst was van 250 kilo in 1941 opgelopen tot 17.000 in 1943.²¹ Het was zeker tot in 1943 mogelijk in Nederhorst particulier te verkopen en al vanaf zomer 1941 trokken de mensen naar het land om direct voedsel te halen. Eerst ging men op zoek naar aardbeien, maar later tijdens de bezetting, stonden er andere producten op het verlanglijstje. *“Als Jan zat te melken stond er al gauw een rijtje mensen bij het hek met een lege melkfles, die melk werd thuis afgeroomd voor een kluitje boter. Bij anderen probeerde men een zakje aardappels te bemachtigen een groene kool of wat wortels. Maar als ze een fietstas vol hadden, waren ze er nog niet. Als er onderweg controle was door de CCCD of de Landwacht, waren ze alles kwijt²².* Er ontstond een wit (vriendenprijs), een grijs (mag ik er ook iets aan verdienen) en een zwart (vragen wat de gek ervoor geeft) circuit. Het vleescomité van het dorp had als doel het rantsoen van elke inwoner met ca. 200 gram vlees per week aan te vullen. Beesten werden hiervoor door de gemeente voor de “noodslacht” bestemd²³. *“Burgers hielpen met geld om aankopen te doen, soms aardappelen, melkpoeder, groente, enz.. Ook kreeg ik wel zakken met botten van slachtingen, ongetwijfeld waren daar illegale slachtingen bij. Veel van deze zendingen kwamen 's nachts per roeiboort over de Blijkpolder. Bloembollen en suikerbieten hebben we nooit gebruikt²⁴.”*

De geïsoleerde landelijke ligging van het dorp gaf bescherming en genoeg voedsel. Met enige ruilhandel waren veel dingen waar gebrek aan was redelijk aan te vullen, het ergste was een tekort aan klompen. In een dorp dat zijn bestaan vond in de wasindustrie en de agrarische sector, was dit een groot probleem. Uiteindelijk werd door de overheid aan de burgemeester toestemming gegeven bomen te kappen om de bevolking zelf klompen laten maken²⁵. In 1943 had Nederhorst den Berg nog negen ha bos, in 1945 zeven en in 1946 vijf ha. De Bergers hebben aan het einde van de oorlog gretig gebruikt gemaakt van het hun omringende hout. Niet alleen voor klompen, maar ook om te stoken²⁶.

De laatste oorlogsmoanden werden voor de Bergers zwaarder. Afgezien van de razzia in januari 1945 werd het dorp in april nogmaals onder water gezet. Dit keer niet gecontroleerd, zoals aan het begin van de bezetting, maar door de vijand zonder enige waarschuwing. Weer werd de Horstermeerpolder het zwaarst getroffen. Het water stond bijna tweeënhalve meter hoog in de huizen. Buiten de dorpsbewoners en de onderduikers waren er nu ook ca. honderd evacués uit Arnhem in het dorp ondergebracht. De vele boerderijen die deze extra mensen onderdak boden, stonden lange tijd onder water en waren onbewoonbaar. Ook de grond en alles wat er op stond, was niet meer te gebruiken.²⁷ Huisvesting en voedselvoorziening zullen in deze weken zeer moeilijk geweest zijn. Maar voor Nederhorst den Berg was het maar een korte periode en 4 mei 1945 meldde de Engelse radio de Duitse capitulatie.

Uit het voorgaande kan men vaststellen, dat het dagelijks leven in het dorp, met enige aanpassingen als gevolg van wetgevingen, intact bleef. Gebrek aan voedsel was er niet en de mannelijke bevolking, die voor het grootste deel voor het levensonderhoud zorgde, kon binnen het dorp blijven. Er waren genoeg onderduikmogelijkheden en de voedsel-voorziening kon hier behoorlijk op geregeld worden. Het hieruit resulterende, misschien onbewuste, verzet van de bevolking is te verklaren uit hun behoefte de gemeenschap zo normaal mogelijk te laten functioneren, hetgeen door de geïsoleerde ligging van het dorp lang vol gehouden kon worden.

Wasserij "Welgelegen" aan de Vaartweg .

Het ontstaan van de wasindustrie in Nederhorst den Berg

*"....Dan komen we in een dorp, dat bestaat uit een lange reeks van wasscherijen, Nederhorst den Berg. Als je zoo fietst langs die dampende en rookpluimen uitproestende dakopeningen en pijpen en pijpjes, dan bekruipt je de lust om maar onmiddellijk rechts of links af te slaan, waar heerlijke geuren van de welig bloeiende klaver en alles wat verder het polderland tot een bloeienden veldbouquet maakt, gelukkig nog overheersen..."*²⁸

Hoewel in de huidige tijd het wassen vaak als een bijzaak gezien wordt, geldt het zeker als een primaire levensbehoefte. Zoals het noodzakelijk is zelf rein te blijven, is het ook noodzakelijk kleding en ander soort textiel schoon te houden om een gezond leven te kunnen leiden. Nu heeft bijna iedere Nederlandse huishouding een wasmachine en wassen de wasserijen hoofdzakelijk voor grote instellingen zoals hotels, ziekenhuizen en verzorgingstehuizen, maar tot kort na de oorlog was het vaak gebruikelijk, dat de particuliere was naar een wasserij gebracht werd. Voor de lagere

bevolkingsgroepen waren er gemeentelijke wasserijen of wasvrouwen, die voor een lage prijs het vuile wasgoed reinigden. De midden en hogere klassen brachten de was naar commerciële wasserijen²⁹. Deze commerciële wasserijen ontwikkelden zich dan ook op plaatsen waar de elite bereikbaar was. Nederhorst den Berg had door de ligging aan de Vecht een goede bereikbaarheid ten opzichte van Amsterdam en de landhuizen in de Vechtstreek. Door haar waterrijke ligging waren de transportmogelijkheden van de wasserij naar de klant en vice-versa optimaal aanwezig.

Al sinds het midden van de 19de eeuw waren er gezinnen in Nederhorst den Berg die met wassen hun inkomen verdienden. Het waren familiebedrijfjes waarin alle gezinsleden werkzaam waren. Vaak hadden de blekers naast hun blekerij ook nog een veehouderij en bracht dit samen een redelijk inkomen op³⁰.”Voor dag en dauw liep vader Snel naar het Naardermeer om daar riet te snijden voor 8 gulden in de week.

De opzichter zocht iemand die de was voor zijn vrouwe kon verzorgen, daar zij het bezwaarlijk vond worden dit alsmaar zelf te doen. Snel besprak het met zijn vrouw en het begin was er. Volgens het principe “hoort zegt het voort” ontstond de wasserij “De Overhoek”, genoemd naar de overhaal, die Snel er ook nog bij deed. Het land van zijn boerderijtje werd gebruikt als bleekveld.” Het was belangrijk dat een “bleeker”, zoals het beroep toen nog heette, zacht en schoon water ter beschikking had en genoeg grasland om de was op te bleken. De Vecht leverde de blekers in Nederhorst den Berg het nodige kwaliteitswater en grasvelden waren er in het polderlandschap genoeg.

Het einde van de 19de eeuw was een bloeiperiode voor de wasserijen. In 1853 werd door een hygiënebewuste overheid de zeepbelasting afgeschaft en steeds meer huishoudens besteedden het wassen uit. Technische ontwikkelingen en de uitvinding van chloor maakten het bleken op de velden niet meer noodzakelijk³¹. Vaak werden deze velden voor uitbreiding van het bedrijfspand gebruikt, die nodig was door de invoer van de stoommachine. Hierdoor ontstond er ook een grotere behoefte aan personeel, het liefst vrouwen en ongetrouwde meisjes, omdat die de goedkoopste arbeidskrachten waren. Maar ook mannelijk personeel

was belangrijk voor de bediening van de machines³². In 1891 zijn er 21 blekerijen in Nederhorst den Berg, waarvan drie stoomblekerijen. Van de in totaal 63 arbeidskrachten was meer dan de helft in dienst van de drie stoomblekerijen. In 1906 waren er al zes stoomblekerijen en in 1916 werkte ongeveer tien procent van de Bergse bevolking in de wasserij-industrie, waarvan de helft in de acht stoomwasserijen die het dorp ondertussen rijk was³³. Het bleek een probleem om genoeg personeel te krijgen in de geïsoleerde polderomgeving. In de loop van de 20ste eeuw werd er ook personeel van buiten Nederhorst den Berg aangetrokken en lagen de lonen er hoger dan elders in het land.

Zoals al vermeld vond het vervoer plaats over water. Meestal op maandag werd de was op de boot gebracht. De blekers gingen zelf te voet of met de trein naar Amsterdam om daar de was met de handkar of bakfiets bij de klanten te bezorgen.”...en dan ‘s avonds met de boot mee terug naar huis. Ondanks je moeheid was dat toch een leuk wekelijks ritje”. Naar aanleiding van de strenge winter van 1920-21, toen de waterwegen naar de klanten lange tijd dicht lagen, deed de eerste wasauto zijn intrede³⁴. Velen volgden het voorbeeld van deze wasbaas die hiervoor natuurlijk flink moesten investeren. Tien jaar later reden er al 25 wasserijauto’s in het dorp. Maar niet alleen in vervoer moest geïnvesteerd worden. Na de bloeitijd rond de eeuwwisseling kwam in 1914 de Eerste Wereldoorlog met zeeptekort en brandstofschaarste. Er ontstond bedrijfsconcentratie, vele kleinere wasondernemers haalden het niet en hun klanten werden overgenomen door de wasbazen die konden en durfden te investeren³⁵. De crisis van de jaren twintig ging grotendeels aan de wasserijen voorbij. Er werd veel geïnvesteerd en er ontstond zelfs een overcapaciteit, waardoor de onderlinge concurrentie zeer groot werd, in heel Nederland maar zeker ook in Nederhorst. Een ware prijzenslag volgde, waar het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog een einde aan maakte. Nederhorst den Berg ging uiteindelijk de bezetting in met dertien kleine tot middelgrote wasserijen met een gezamenlijk personeelsbestand van 260 personen op een totale bevolking van 2300.

De succesvolle ontwikkeling van de wasindustrie in Nederhorst den Berg kan toegeschreven worden aan de gunstige transportmogelijkheden

door de ligging in een waterrijk gebied en de aanwezigheid van de juiste productiemiddelen, met name bleekvelden en het Vechtwater. Door technische ontwikkelingen, zoals de auto en de stoommachine, moest er geïnvesteerd worden en kwam in de arbeidsintensieve industrie de nadruk te liggen op de vraag naar personeel, wat resulteerde in hoge lonen. Niet alle bedrijven hadden de mogelijkheid tot investeren en konden de concurrentie het hoofd bieden. Alleen de grotere ondernemingen gingen door.

Bronnen

¹³ Krol, *Nederhorst den Berg*, 242

¹⁴ SAGV NdB 100, Krijgsgevangenschap; Krol, *Nederhorst den Berg*, 244;
Van Deutekom, *Nederhorst tijdens de oorlog*, 16

¹⁵ Krol, *Nederhorst den Berg*, 248

¹⁶ SAGV NdB 100, Krijgsgevangenschap

¹⁷ Krol, *Nederhorst den Berg*, 245; Van Deutekom, *Nederhorst tijdens de oorlog*, 29

¹⁸ Van Deutekom, *Nederhorst tijdens de oorlog*, 26

¹⁹ Ibidem, 55

²⁰ SAGV NdB 98, vorderingen Duitse wehrmacht

²¹ SAGV NdB 61, Bodemproductie, dierenteelt en zuivelbereiding

²² Van Deutekom, *Nederhorst tijdens de oorlog*, 25

²³ Ibidem, 39-40; Krol, *Nederhorst den Berg*, 248

²⁴ Van Deutekom, *Nederhorst tijdens de oorlog*, 40

²⁵ SAGV NdB 60, Distributie

²⁶ SAGV NdB 61, Bodemproductie

²⁷ Van Deutekom, *Nederhorst tijdens de oorlog*, 57-59;

Krol, *Nederhorst den Berg*, 238-240

²⁸ Toeristenkampioen (1942)

²⁹ J. van den Bosch, Y.Knoop en J. Vereijken, *Wasserijen* (Zeist 1997) 21

³⁰ J. Baar, "De klerenblekers van Nederhorst den Berg", in, *Van Blekerij tot Wasindustrie* (Nederhorst den Berg 1992) 177

³¹ Van den Bosch, *Wasserijen*, 30

³² Ibidem, 13

³³ J. Baar, "De klerenblekers", 182

³⁴ J. Baar, "Van bleker naar wasindustrieel", in, *Van Blekerij tot Wasindustrie* (Nederhorst den Berg 1992) 199

³⁵ Ibidem, 198

SCHOMMELEN IN DE VIJFTIGER JAREN

Gerard Baar

Eigenlijk was de schommel een niet weg te denken attribuut in iedere tuin. Tenminste bij de huishoudens met kinderen. Die kinderen waren ook niet weg te denken en veelvuldig aanwezig. Het probleem was meer om een klein stukje grond te vinden dat onbenut kon blijven om de schommel neer te zetten.

Er was ruimte om het huis (tenminste in de dorpen), die niet nutteloos benut mocht worden. Bomen waren in geen velden of wegen te bekennen. Je vond ze alleen vlakbij het huis of de boerderij om de zon te weren. Het waren veelal geleide lindebomen. Het nadeel was dat die vet afgaven. Toen de luxe van de Luxaflex en andere zonwering binnen het bereik van de portemonnee kwam sneuvelde de natuurlijke zonwering. En ook grootvaders, tenminste de mijne, hadden kunnen sneuvelen. Twee wereldoorlogen had hij overleefd, maar hij klom wel met 78 jaar de lindeboom in om de takken te snoeien. Opa woonde naast ons. Mijn vader en ik fietsten ergens in Overmeer of op de Overmeerseweg toen iemand (bij Gerrit de Kraai in de buurt) hem toeriep dat het een schande was zo'n oude man in een boom te laten klimmen. Mijn vader bleef eigenlijk altijd aardig rustig en riep terug: "Probeer jij hem er maar eens uit te krijgen!" Het is goed gegaan, want pas elf jaar later gaf hij het op.

De bomen rondom het huis waren vaak de enige bomen, want de zonnestralen moesten ongehinderd de liefdevol gekweekte groenten, aardappelen en allerlei bessensoorten kunnen bereiken om een zo hoog mogelijk rendement te halen uit de moestuinen.

Tegen de tijd dat het eerste kind moest komen in een jong gezin, begon de kersverse kostgrondbebouwer (wiens tuinderskennis door zijn vader was doorgegeven) erover na te denken waar de schommel moest komen te staan. Als het even kon in de buurt van de achterdeur, maar het probleem was vaak dat vlakbij de keukendeur de moestuin al begon. Het slimste was

een schommel te plaatsen op het smalle lange pad dat door het midden van de tuin liep om de bereikbaarheid van de groenten te garanderen. De kinderen schommelden toch niet de hele dag en vader ging pas 's avonds na het werk de tuin in.

Op zon- en feestdagen werd er een compromis gesloten naar gelang de kerkelijke gezindte dit toeliet. Ging vader tuinen, dan leerden de kinderen even te wachten als hij er door moest. Ging vader niet tuinen, dan hing de schommel, bovenin over de bovenbalk gedraaid, te wachten tot het maandagmorgen werd. De wip stond dicht bij huis. Die kon bij familietoeloop als bank dienen door er twee ongeveer gelijke stukken kachelhout onder te zetten. Openhaardhout kwam pas veel later.

Soms kwam er een grote beloning voor de kinderen voor het niet door de aardappelen, spinazie of andijvie lopen. Wanneer de economische omstandigheden gunstig waren en bij voorbeeld de groente duur was, rekende vader in eigen zak. Hij riep dan tegen moeder en de kinderen: “Kom op we gaan naar de speeltuin”. Dat gebeurde maar heel af en toe. Het was een avontuur, wachten op de bus en onder het rijden was er genoeg te zien. Bij de speeltuin (in deze regio Oud-Valkeveen) stormde de jeugd op de speeltoestellen af. Het was het ‘voor-knoppen-tijdperk’ en in een wip kwam er ruzie om de schommel, de trapauto en allerlei ander ruimteverslindend speeltuig. Evenzo vrolijk als ze vochten of vielen, lieten ze zich graag als zielige huilende kinderen blij beplakken met Hansaplast. Heleentje heeft dit ongebreidelde, één dag durende feest bezongen. Een van de eerste muzikale hits op de radio van de naoorlogse periode was “Naar de speeltuin”. Na “Trees heeft een Canadees” kwam de vrolijkheid weer terug in het openbare leven. En zo schommelden we door de 50-er jaren.

Vooruit is na 1954 en achteruit vóór 1954. We kunnen weer terugblikken. Vlak voor de watersnoodramp van 1 februari stond er in de *Gooi- en Eemlander* van 26 januari 1953 “Melkfabriek van de Gebr. Venneman gaat sluiten”. *Hofstede Rundervreugd* (zo heette de fabriek) met ongeveer vijftien werknemers werd op 22 februari van datzelfde jaar gesloten, tegelijk met de melkfabrieken van Snoek in Abcoude en Koel in Amsterdam. Hun weekomzet bedroeg zo'n 340.000 liter melk. De overige acht melkfabrieken

rond Amsterdam namen het quantum over. De melk uit de Horstermeer, Vreeland en de Eilandseweg moest naar de MOBA in Baambrugge gebracht worden en Neerlandia uit Weesp kreeg de liters van Snoek uit het Gein. De melkrijders bleven elke dag rijden, net zo lang tot de melktank bij de boeren ingevoerd werd. Aan het zware werk van de melkrijders kwam toen een einde. Het was weliswaar een slag om de melkbussen goed op de vrachtwagen te zetten, maar het kostte veel kracht. Als kind mocht ik wel eens met Ome Jaap Kerssens mee op de melkwagen. Bij hevige sneeuwval moest er even zo goed het Eiland rondgereden worden, Amsterdam en het Gooi konden geen dag zonder melk. Het was een van de belangrijkste dagelijkse behoeften om groot en sterk te worden. De gemeente betaalde mee aan de schoolmelk, melk was broodnodig om 'de Engelse ziekte' tegen te gaan.

Schommel en wip dicht bij de keukendeur en de moestuin van Overmeerseweg 8

T. B. C. gooide roet in het eten voor wat het leveren van losse melk betrof aan de melkboeren in het dorp en in de steden. Veel boerenzonen die in de 40-er jaren in het boerenbedrijf overbodig waren geworden, hadden

inmiddels als melkboeren een bestaan opgebouwd in de stad. (zie artikel van Spruyt) Ik dronk melk van Gerrit van der Vliet en bleef de mis dienen omdat de beloning niet in het hiernamaals lag, maar in 1955, tamelijk dichtbij.

We mochten als misdienaar met de Processie Broederschap mee naar Sittard, in het verre Limburg. Ik was al één keer net over de Lek geweest, vanuit Wijkerbroek langs de grootste sluis van Europa naar Rijswijk in Gelderland. Op weg daar naar toe had ik van een aardige ober bij het station van Utrecht, zo maar een groen-wit voetballertje op een Coca-Cola voetstuk gekregen. De 'wilde profclubs' hadden hun intrede gedaan en om me vast een beetje in te leven in de reis naar Sittard, was ik *Fortuna '54* fan geworden. Vanaf Utrecht gingen mijn vader en ik verder met de bus van de WABO naar Wijk bij Duurstede. Tussen duizenden hoogstammige appelbomen door. In de 'Utrechtse Driehoek' vierde de fruitteelt hoogtij. Bij ons in Den Berg, Pastoor Rutten.

CD-ROM

Door de Historische Kring Nederhorst den Berg is in samenwerking met de Historische Kring Ankeveen 's-Graveland Kortenhoef "In de Gloriosa" en het Streekarchief voor Gooi en Vechtstreek een DTB cd-rom gemaakt met daarop de klappers van de doop, trouw- en begrafenis boeken (DTB's) het oud rechtelijk archief (ORA) en akten van indemniteit.

De cd-rom is op bestelling verkrijgbaar voor € 7,— excl. verzendkosten.

<p>Ankeveen Akten van Indemniteit periode 1703-1804 Herv. Dopen 1643 – 1811 Herv. Begraven 1758 – 1788 Herv. Begraven 1700 – 1812 Herv. Begraven 1701 – 1828</p> <p><i>Blaricum</i> Akten Indemniteit periode 1743 – 1811 Rooms Katholiek Overlijden (imp – begraven + recht van successie periode 1695 – 1805</p> <p>'s – Graveland Akten Indemniteit periode 1730 – 1811 Herv. Dopen 1658 – 1812 Herv. Begraven Kerk 1698 – 1829 Herv. Begraven Kerkhof 1731 – 1829 Impost begraven + successie + hervormd begraven periode 1731 – 1811</p> <p>Hilversum Akten Indemniteit periode 1766 – 1817 Doopinschrijvingen Katholieke Hilversummers in Laren periode 1704 – 1746 en Naarden periode 1672 – 1786 Scheperrol Akten periode 1796 – 1802</p> <p><i>Kortenhoef</i> Akten Indemniteit periode 1694 – 1812 Herv. Dopen 1731 – 1811 Kath. Dopen 1809 – 1813 Herv. Begraven 1769 – 1811</p> <p>ORA (oud rechtelijk archief) Transporten hypotheke periode 1556 – 1772</p>	<p><i>Laren</i> Akten Indemniteit periode 1724 – 1811 Herv. Bergaven 1779 – 1808 RK. dopen 1704 – 1746 RK. Overlijden 1725 – 1811</p> <p>ORA Scheperrol 1674 - 1811 Scheperrol Blaricum 1796 – 1808 Transporten en hypotheke 1723 – 1731 Diverse Scheperakten periode 1703 – 1811</p> <p><i>Loosdrecht</i> Akten van Indemniteit periode 1761 – 1783</p> <p><i>Nederhorst den Berg</i> Akten van Indemniteit periode 1729 – 1811 Herv. Dopen 1639 – 1811 Herv. Begraven 1685 – 1828</p> <p>ORA Notaris Joh. Graskaas 1664 – 1710 Transporten en hypotheke periode 1757 – 1802 Scheperakten periode 1624 - 1773</p>
--	--

Stysteemvereisten zijn:

PC 486DX of hoger, 8MB Ram (16 MB aanbevolen) Windows 95 of hoger, SVGA-kaart, cd-romspeler, muis.

Verder dient u in het bezit te zijn van een van de hier volgende tekstverwerkers.

Microsoft 97 (of hoger) of Corel Word Perfect 6 (of hoger) van de volgende spreadsheet programma's Microsoft Exel 97 (of hoger) of Quatro Pro 6 (of hoger).

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg:

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek,

Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201GM

Openingstijden: maandag 9.00 – 13.00 uur, dinsdag t/m vrijdag 9.00 – 17.00 uur.

